

XV

KRIMINALISTIKA IR TEISMO EKSPERTOLOGIJA:
mokslas, studijos, praktika

CRIMINALISTICS AND FORENSIC EXPERTOLOGY:
science, studies, practice

КРИМИНАЛИСТИКА И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТОЛОГИЯ:
наука, обучение, практика

I tomas – Book I – Том I

Kaunas, 2019

Recenzantai • Reviewers • Рецензенты

Doc. dr. Remigijus Merkevičius
Vilniaus universitetas, Teisės fakultetas, Lietuva
Vilnius University, Faculty of Law, Lithuania
Вильнюсский Университет, Юридический факультет, Литва

Partnerystės profesorius dr. Pranas Kuonis
Vilniaus universitetas, Teisės fakultetas, Lietuva
Vilnius University, Faculty of Law, Lithuania
Вильнюсский Университет, Юридический факультет, Литва

Mokslo-redakcinis komitetas • Scientific-editorial committee • Научно-редакционный комитет

prof. dr. Henryk Malewski (Lietuva • Lithuania • Литва) – pirmininkas, chairman • председатель
prof. habil. dr. Tadeusz Tomaszewski (Lenkija • Poland • Польша)
habil. dr. WSB profesorius Mieczysław Goc (Lenkija • Poland • Польша)
prof. habil. dr. Jozef Wojcikiewicz (Lenkija • Poland • Польша)
prof. dr. Rolf Ackermann (Vokietija • Germany • Германия)
prof. habil. dr. Tajana Avezjanova (Rusija • Russia • Россия)
doc. dr. Marek Frydák (Čekija • Czechia • Чехия)
prof. habil. dr. Stanisław Jalyšev (Rusija • Russia • Россия)
prof. dr. Snieguolė Matulienė (Lietuva • Lithuania • Литва)
prof. dr. Václav Krajník (Slovakija • Slovakia • Словакия)
prof. dr. Vidmantas Egidijus Kuračka (Lietuva • Lithuania • Литва)
doc. dr. Annika Lall (Estija • Estonia • Эстония)
prof. dr. Darko Maver (Slovenija • Slovenia • Словения)
prof. dr. Josef Metenko (Slovakija • Slovakia • Словакия)
doc. dr. Elita Nimande (Latvija • Latvia • Латвия)
prof. habil. dr. Bachyt Nurgalijev (Kazachstanas • Kazakhstan • Казахстан)
prof. habil. dr. Irina Perspechina (Rusija • Russia • Россия)
prof. habil. dr. Valerij Shepitko (Ukraina • Ukraine • Украина)
prof. dr. Branišlav Simonović (Serbija • Serbia • Сербия)
prof. dr. Jiti Straus (Čekija • Czechia • Чехия)
prof. habil. dr. Valerij Tišchenko (Ukraina • Ukraine • Украина)
prof. habil. dr. Jelena Rožinskaja (Rusija • Russia • Россия)
prof. habil. dr. Nadežda Mailis (Rusija • Russia • Россия)
dr. Giedrius Mozūraitis (Lietuva • Lithuania • Литва)
doc. dr. Andrej Gorbakov (Lietuva • Lithuania • Литва)
prof. dr. Mile Matijević (Bosnija ir Hercegovina • BosniaandHerzegovina • Босния и Герцеговина)

Sudarytoja • Compiler • Составитель
doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granatienė (Lietuva • Lithuania • Литва)

Turinys

Palydimasis žodis.	20
I dalis	
KLASIKINĖ KRIMINALISTIKOS TEORIJA IR ŠIUOLAIKINĖ PRAKTIKA / ŠIUOLAIKINĖ KRIMINALISTIKOS TAKTIKA / KRIMINALISTIKOS DIDAKTIKA	27
<i>Shevchuk Viktor</i>	
Kriminalistikos metodologija: diskusijos, tendencijos, perspektyvos	29
<i>Shepitko Valery</i>	
Kriminalistikos taktikos mokslinės percepcijos ir šiuolaikinės kryptys	45
<i>Kuračka Vidmantas Egidijus, Malewski Henryk</i>	
Kompleksinė kriminalistikos mokymo ir kompetencijos tobulinimo teisėsaugos bei justicijos pareigūnams mokslinė koncepcija ir jos realizavimo modeliai	57
<i>Bululukov Oleg</i>	
Taktiniai sprendimai kriminalistikos dėsningumų sistemoje	73
<i>Yuremchuk Viktorja</i>	
Kriminalistikos žinių sisteminimas: šiuolaikinės tendencijos	88
<i>Saklipo Nurbek, Mirzakhanov Erlan</i>	
Apie praktinę kriminalistikos dėstymo paradigmą ir techninių mokymo priemonių taikymą	97
<i>Kudova Erika, Pungere Olga</i>	
Turpautinio apskaitimo DNR duomenimis reikšmė sprendžiant kriminalistinius uždavinius	109

Burda Rysardas

Trūkdymas (pasipriešinimas) nusikaltimų tyrimui: procesiniai ir taktiniai aspektai 331

Girdauskas Mindaugas

Procedūrinio teisingumo aspektai tiriant nusikalstamas veikas teisme . . 343

Fryšták Marek,

Čep David

Cekijos Respublikoje įvykdyti neapdykamos nusikaltimai, kuriuos lėmė Islamo fobija: būklės analizė 362

Kulvadova Věra,

Kučelová Katarína,

Trukáková Marcela

Apsvaigimo nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų įtaka eismo įvykių kitimui 380

Bučinas Gediminas

Žmonės su negalia baudžiamajame procese 392

Zajančauskienė Jolanta,

Matulienė Sniguolė,

Volkas Ažuolas

Asmenų, turinčių psichikos ir (ar) elgesio sutrikimų apklausa 401

Kuśla Jacek

Operatyviniai paieškos veiksmai Lenkijos Respublikoje 417

Kamurska Stella,

Katka mewa - Justyna,

Seltes ewski Ireneusz

Vykimas į įvykio vietą ir joje naudojamos įrodymų rinkimo procedūros . 430

Rybuk Sławek,

Romaniuk Dmitry

Atskiros kratos atlikimo teisinio reglamentavimo problemos Baltarusijos Respublikoje 443

Samek Martin

Asmens atpažinimas pagal funkcinis ir dinaminis požymius 456

Yashchuk Olesia

Facebook: nusikaltėlio socialinis portretas 467

Jurka Raimundas,

Zemitytė Ieva

Intensyvi priežiūra: procesinės prievartos veiksmingumo ir intervencijos į privatų gyvenimą disonanso problema 476

Uchila Rokas

Intervencinė smurtinį elgesį keičianti programa, jos taikymas Lietuvoje: praktiniai ir teoriniai aspektai 491

V dalis

ISKILIŲ KRIMINALISTAI 511

Gudzių Pioter

Lechysz J. Tomaszewski – nusipelnęs Lenkijos baudžiamosios justicijos mokslininkas 512

baudžiamosios teisės mokslų kategorijomis. Atitinkamai koreliacinių ryšių analizė turėtų vykti tiek horizontaliuoju, tiek vertikaliojo pūviais. Todėl autorius nusikaltimų teisingumui analizės pavyzdžiu siekia pagrįsti ir pristatyti aptartos problemos sprendimo variantus bei pateikti rekomendacijas atliktos analizės pagrindu.

Pagrindinės sąvokos: baudžiamoji politika, kriminalistikos strategija, kriminalistikos politika, nusikaltimai teisingumui, baudžiamosios politikos rūšys, kriminalistinės strategijos tikslai.

TRUKDYMAS (PASIPRIEŠINIMAS) NUSIKALTIMŲ TYRIMUI: PROCESINIAI IR TAKTINIAI ASPEKTAI

dr. Burda Ryšardas

Kazimiero Simonavičiaus universiteto Teisės fakulteto profesorius
Dariaus ir Girėno g. 21, LT-02189, Vilnius, Lietuva
el. p. <dr.rburda@gmail.com>

Santrauka

Kriminalistikos moksliniuose tyrimuose įprasta teigti nusikaltimus tiriančio ar nagrinėjancio asmens požiūrį į visuomenę pavojaingų veikų aiškinimą ir valstybės reakciją į neigiamus asmenų veiksmus. Iš esmės mokslininkai dažniausiai atspindi baudžiamajame procese žinomų baudžiamojo proceso vykdytojų požiūrį į procesinius, tyrimo ar taktinius veiksmus. Dėl to kartais yra sakoma, kad kriminalistika „aptarnauja“ baudžiamąjį procesą, o pastarasis skirtas baudžiamosios teisės siekiamis įgyvendinti. Tačiau ar iš tiesų kriminalistikos taktika privalo tyrinėti vien tik aspektus, susijusius su ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų, ikiteisminio tyrimo teisėjų ar teismo veiksmais atskleidžiant nusikalstamas veikas ar jas nagrinėjant teisme. Nepakankamai dėmesio teikiama proceso dalyvio veiksmams, kuriais siekiama pasipriešinti tiesos baudžiamajame procese nustatymui.

Straipsnyje siekiama išsiaiškinti į įvairius aspektus, susijusius su trukdymu ar pasipriešinimu baudžiamajam procesui ir atliekamiems tyrėjų veiksams.

Rengdami straipsnį stengėmės iširti hipotezę, teigiančią, kad besikeičiančiame nusikaltimų tyrimo procese būtina kurti trukdymo (pasipriešinimo) nusikaltimo tyrimui įveikimo taktiką, kuriai pastaruoju metu skiriama labai mažai dėmesio.

Pagrindinės sąvokos: baudžiamasis procesas, kriminalistikos taktika, melagingi parodymai, pasipriešinimas baudžiamajam procesui.

Kriminalistinės taktikos pokyčiai

Istoriškai Lietuvos kriminalistikos moksle kriminalistikos taktika yra

atskira kriminalistikos mokslo dalis¹, kurioje nagrinėjama²:

1. Kriminalistikos taktikos pagrindinės sąvokos;
2. Nusikalstamų veikų atskleidimo ir tyrimo mokslinės rekomendacijos;
3. Tyrimo veiksmų atlikimo būdai ir rekomendacijos;
4. Versijų iškelimas, jų iškelimo ir patikrinimo taisyklės;
5. Tyrejo darbo organizavimo ir tyrimo planavimo mokslinės rekomendacijos;
6. Nusikalstamų veikų tyrimo dalyvių bendradarbiavimo taktika;
7. Veiksmingo techninių priemonių panaudojimo mokslinės rekomendacijos³.

Specialioji kriminalistikos taktikos dalis – tyrimo veiksmų taktika – apima tikslingiausius, tinkamiausius konkrečių tyrimo veiksmų taktinius būdus ir rekomendacijas. Tai mokymas apie tai, kaip tikslingai ir veiksmingai taikyti kriminalistikos technikos laimėjimus atliekant tyrimo veiksmus – apžiūrą (patalpų, vietovės, daiktų, asmenų), kratą, poėmį, eksperimentą, parodymų patikrinimą vietoje, parodymą atpažinti ir kita⁴.

Analizuodami istorškai susiformavusią tendenciją apibrėžiant kriminalistikos taktiką galime sakyti, kad sunku surasti mokslininką, kuris pateikdamas kriminalistikos taktikos sąvoką paminėtų pasipriešinimo įveikimo taktiką⁵.

¹ Tačiau būtina pažymėti, kad pagal Lietuvos mokslų klasifikatorių kriminalistika nėra mokslo šaka, o nuo 2011 m. panaikintas senas mokslo šakų klasifikatorius ir nepateiktas naujas (2019 m. vasario 6 d. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymas Nr. V-93 „Dėl mokslo krypčių ir meno krypčių klasifikatorių patvirtinimo“. TAR, 2019-02-06, Nr. 1854.

² Vokiečių autorių W. Burghard ir H. W. Hamacher manymu, kriminalistinės taktikos sistema buvo suprantama kiek siauriau. Pasak jų, ją sudaro šie pagrindiniai elementai: 1) tyrimo proceso planavimas; 2) priemonės, naudojamos įtarimo patvirtinimui arba paneigimui; 3) veiksmų planai; 4) tikslingas pajėgų ir techninių priemonių panaudojimas; 5) atskirų tyrimo priemonių rūšys, jų panaudojimo teisėtumas bei eliksumas; 6) iškelty hipotezės; loginių išvadų ir įrodymų patikrinimo kontrolė. (Burghard, W., Hamacher, H. W. *Lehr- und Studienbriefe Kriminalistik*. Deutsche Polizeiliteratur GmbH, 1991, p. 3–4). Tačiau savo esmės neprarado palyginus su 2013 m. pateikta Lietuvos mokslininkų klasifikacija.

³ *Kriminalistika. Taktika ir metodika*. Vadovėlis. Vilnius, 2013, p. 16.

⁴ Ten pat.

⁵ Čia mes pateikiame kriminalistikos taktikos apibrėžimo skirtingas pozicijas, kurios istoriškai padarė įtaką Lietuvos kriminalistikos taktikos apražimui. I. F. Gerasimovo bei I. J. Drapkinio nuomone, kriminalistinė taktika – tai kriminalistikos mokslo sukurta sistema prielaidų ir rekomendacijų, organizuojanti ir planuojanti tyrimą, nustatanti jį vykdančių asmenų elgesio kryptį, sukuriant efektyvesnius tyrimo veiksmų atlikimo taktinius būdus atsižvelgiant į tyrimo

Kriminalistikos taktika – savarankiška kriminalistikos mokslo dalis, ty-

situacija. (*Криминалистика*. Под ред. Герасимова, И. Ф., Драпкина, И. Я. Москва, 1994, с. 222).

N. P. Jabokovas akcentuodamas tyrejo ir kitų dalyvių bendradarbiavimą rašo, kad „kriminalistinė taktika – tai sistema prielaidų ir rekomendacijų, organizuojanti ir planuojanti tyrimą, nustatanti jį vykdančių asmenų optimalaus elgesio kryptį, atsižvelgiant į jų santykius su kitais tyrimo dalyviais, laikantis baudžiamojo proceso normų ir principų“ (*Криминалистика*. Отв. ред. Яблокова, Н. П. Москва, 1996, с. 362).

Pasak A. V. Dulovo „kriminalistinė taktika – tai mokslinių prielaidų sistema, atskleidžianti nusikalstamų tyrimo dėsningumus, siekiant sukurti racionalesnius ir efektyvesnius, konkrečiose situacijose naudojamus metodus, uždavinių, išskylančių tyrimo procese, sprendimo priemonės ir būdus, griežtai laikantis proceso normų ir principų“ (*Криминалистика*. Под ред. Дулова, А. В. Минск, 1996, с. 261).

R. S. Belkinas pabrėždamas kriminalistikos taktikos taikomąjį pobūdį apibūdina ją kaip rekomendacijų, organizuojanti ir planuojanti parengtinių ir teisminių tyrimų, sistemą, asmenis atliekančio teisminių tyrimų elgesio nustatymą ir atskirų procesinių veiksmų atlikimo būdų nukreiptų įrodymams rinkti, ištyrimą ir panaudojimą, priežasčių ir aplinkybių, sąlygojančių nusikalstamą padarymą ir slėpimą, nustatymą. (*Криминалистика*. Под ред. Белкина, Р. С., Зуикова, Г. Г. Москва, 1968, с. 10).

A. N. Vasiljevas didesnę dėmesį skiria kriminalistinės taktikos šaltiniams įtraukdamas sąvokas „taktinis būdas“, „mokslinis darbo organizavimas“. Pasak jo, kriminalistinė taktika yra taktinių būdų sistema, sukurta panaudojanti specialius mokslus: logikos, psichologijos, mokslinio darbo organizavimo, loginius pažinimo metodus, formuojamus tyrimo ir kitų tyrimo veiksmų dalyvių psichologinius santykius, o taip pat tyrimo praktikos, planingo nusikalstamų tyrimų apibendrinimo, remiantis BPK normomis siekiama efektyviai surinkti įrodymus. (*Васильев, А. Н. Следственная тактика*. Москва, 1976, с. 32).

E. Palskio, M. Kazlausko ir P. Danisevičiaus parašytame Kriminalistikos vadovyje pateiktas toks kriminalistinės taktikos apibūdinimas: „tyrimo taktika – tai savarankiška kriminalistikos mokslo dalis, tyrinėjanti ir rengianti racionalius tyrimo organizacijos, planingo nusikalstamų tyrimo ir efektyvaus tyrimo veiksmų atlikimo bei kryptingų įrodymų rinkimo taktinius būdus bei rekomendacijas“ (Palskis, E., Kazlauskas, M., Danisevičius P. *Kriminalistika*. Vilnius, 1985, p. 172).

T. Hanauskas kriminalistinę taktiką suprantia dar bendriau, kaip kriminalistikos skyrių, vienių janti žinias apie tokių įėgų ir priemonių panaudojimą, visų pirma veiklos organizacijos, jos efektyvumo realizacijoje, betarpiškai nukreiptoje kovojant su neteisėtu kaltininko poelgiu, kuris leidžia optimaliai, greitai, sūtinamai su etika ir teise pasiekti numatytų tikslų bei apibrėžtame laikotarpyje atlikti kriminalistikos funkcijas. (Hanauskas, T. *Zarys taktiki kryminalistyc znej*. Dom Wydawnuczy ABC, 1994, p. 17).

Žymiai platesnį kriminalistinės taktikos sąvoką pateikia vokiečių autoriui W. Burghard ir H. W. Hamacher, pasak kurių kriminalistinė taktika – tai mokslas apie teisėtus, racionaliausius bei tikslingiausius psichologinius ir procesinius nusikalstamų tyrimo ir prevencijos metodus, (Burghard, W., Hamacher, H. W. *Lehr- und Studienbriefe Kriminalistik*. Deutsche Polizeiliteratur GmbH, 1991, p. 3).

rinėjanti ir rengianti racionalius tyrimo organizavimo, planingo nusikaltimų tyrimo ir efektyvaus tyrimo veiksmų atlikimo bei kryptingo įrodymų rinkimo taktinius būdus ir rekomendacijas⁶. Baudžiamojo proceso pokytiai verčia rengti ne tik naujas bendras tyrimo organizavimo ar naujų ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimo taktikos rekomendacijas, bet ir keisti kriminalistikos taktikos kryptis. Tai yra susiję su ryškėjančiomis nusikaltimo tyrimo tendencijomis, kuriose vos ne pagrindiniu instrumentu įrodinėjant nusikalstamas veikas tampa šiuolaikinių IT technologijų priemonės. Tai tampa reikšminga ne tik kriminalinės žvalgybos veiksmuose, bet ir baudžiamajame procese⁷. Paradoksu yra tai, kad nusikalstamo pasaulio atstovai ir net liudytojai bei nukentėjusieji vis dažniau naudoja įvairius pasipriešinimo baudžiamajam procesui ar tiesos nustatymui veiksmus ir elgesio būdus.

Būtina paminėti, kad kriminalistikos taktikoje ir ypač įtariamojo apklausos taktikoje rašoma apie pasipriešinimą tiesos nustatymui naudojant melagingus parodymus. Tuo tarpu baudžiamojo proceso mokslininkai ir praktikai kalba apie įtariamojo ir specialaus liudytojo teisę meluoti⁸. Taigi kriminalistikos mokslininkams būnant tarp savotiškų „dviejų ugnių“ nuolat tenka atstovauti nusikaltimų tyrėjų pozicijoms ir kurti tiesos ikiteisminio tyrimo metu nustatymo būdus bei atitinkamas kriminalistines priemones.

Svarbu paminėti, kad grynėjas ikiteisminiame tyrime labai dažnai priskiriamas prie asmenų, kurie trukdo baudžiamajam procesui arba net priešinasi jam⁹.

⁶ Kurapka, E., Malevski, H., Palskys, E., Kuklianskis, S. *Kriminalistikos technikos pagrindai. Vadovėlis*. Vilnius, 1998, p. 11; Burda, R. *Kriminalistikos taktika*. Vilnius, 2001, p. 9; *Kriminalistika. Taktika ir metodika*. Vadovėlis. Vilnius, 2013, p. 14.

⁸ Jauka teigti net apie šių įrodymų rinkimo būdų (rūšių) prioritetizavimą, kai tyrėjai ne tik pri-
miršta, bet ir praranda įgūdžius atlikti tradicinius ikiteisminio tyrimo veiksmus.

⁹ Merkevičius, R. *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*. Monografija. Vilnius, 2008, p. 526–528; Vyšniauskienė, L. Prokuroras apie specialiojo liudytojo statusą: jis turi teisę meluoti. <<http://www.alfa.lt/straipsnis/15161016/prokuroras-apie-specialiojo-liudytojo-statusa-jis-turi-teise-meluoti>>.

Atskirais tyrimais yra nustatyta, kad 83 proc. asmenų, vykdančių baudžiamąjį procesą ar atliekančių nusikaltimų tyrimą, priskiria grupę prie subjekto, trukdančio nusikaltimų tyrimui (Тешуткина, И. В. Защитник в уголовном процессе. Актуальные вопросы уголовного, правового, уголовно-процессуальных и криминалистических мер противодействия преступности. *Вестник восточно-сибирского института МВД России*. 2016, № 2(77), с. 52–60. <<https://cyberleninka.ru/article/n/zashchitnik-v-ugolovnom-protsesse>>.

Pasipriešinimas nusikaltimų tyrimui – kriminalistikos taktikos iššūkis

Lietuvos kriminalistikoje negalima išskirti nei aukštosios mokyklos, nei mokslininkų grupės, kurie nuosekliai tyrinėty nusikaltimų slėpimo būdus ir pasipriešinimo ikiteisminiam tyrimui įveikimo taktiką. Atskiruose savo tyrinėjimo baruose arba veikaluose mokslininkai paliesdavo tik atskirus klausimus. H. Malevski¹⁰ nagrinėjo pėdsakų maskavimo ar naikinimo klausimus įvykio vietos apžiūros kontekste. S. Matulienė¹¹ tyrinėdama nužudymų tyrimo metodiką nagrinėjo „alibi“ ir melo įveikimo klausimus. A. Gorbatkovas¹² tyrinėdamas kontrabandos tyrimo metodiką nagrinėjo materialinių objektų slėpimo metodus ir būdus. E. Latauskienė¹³ nagrinėjo narkotinių ir psichotropinių medžiagų slėpimo bei medžiagų pėdsakų aptikimo metodus ir būdus.

Kitaip nei Lietuvoje, užsienyje kriminalistikos mokslininkai pakanka- mai daug dėmesio skiria nusikaltimų tyrimo pasipriešinimui. Apie nusikaltimo slėpimo būdus ir pasipriešinimą nusikaltimų tyrimui rašė R. S. Belkinas, A. V. Ovečkinas, V. N. Karagodin¹⁴, A. V. Kučerovas¹⁵, E. U. Baev¹⁶ ir kiti. Pasipriešinimo nusikaltimo atskleidimui pradžia siejama su nusikaltimo slėpimu. Rusijos kriminalistikos moksle pirmą pasipriešinimo tyrimui apžvalgą atliko R. S. Belkinas. Savo knygoje „Kriminalistika: problemos, tendencijos,

¹⁰ Malevski, H. *Įvykio vietos apžiūra*. Vilnius, 1999; Kurapka, E., Malevski, H., Palskys, E., Ku-
klianskis, S. *Kriminalistikos technikos pagrindai*. Vadovėlis. Vilnius, 1998, p. 269–286.

¹¹ Matulienė, S. *Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nusikaltimų tyrimo metodikoje: teori-
nių ir praktinių problemų šiuolaikinė interpretacija*. [Rankraštis]: daktaro disertacija. Sociali-
niai mokslai. Teisė (01 S). 2004; Matulienė, S. Serijinio seksualinio žudiko asmenybės psicholo-
ginis ir kriminalistinis aspektai. *Teisiniai medicininiai smurto aspektai*. Vilnius, 2002, p. 36–49;
Burda, R., Matulienė, S. Kai kurie diskusiniai lyginamųjų pavyzdžių paėmimo klausimai. *Ja-
risprudencija*, LTU mokslo darbai. Vilnius, 2001, t. 22(14), p. 19–24.

¹² Gorbatkov, A. Kontrabandos kriminalistinė charakteristika. *Teisė*. Vilnius, 2001, Nr. 39.

¹³ Latauskienė, E. *Nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, ikiteis-
minio tyrimo koncepcija: teorinis modelis ir kriminalistinės galimybės*. Daktaro disertacija. So-
cialiniai mokslai. Teisė (01 S). Vilnius, 2004; Latauskienė, E., Matulienė, S. Kontroluojamasis
gabenimas – de Lege lata, procesinė priemonė. *Jurisprudencija*. Vilnius, 2006, Nr. 1
(79), p. 59–64.

¹⁴ Карагодин, В. Н. *Преодоление противодействия предварительному расследованию*.
Свердловск, 1992.

¹⁵ Кучеров, А. В. *Противодействие расследованию по делам о военных преступлениях и
методы его преодоления*. Диссертация, 1996.

¹⁶ Баев, Э. У. Вопросы криминалистической теории преодоления противодействия уго-
ловному преследованию. «Черные дыры» в российском законодательстве. *Юридический
журнал*. 2003, № 3, с. 413–435.

I grupė Būdai, trukdantys tyrėjui gauti informaciją apie nusikaltimą	II grupė Būdai, trukdantys tyrėjui gauti informaciją apie nusikaltimą, ir melagingos informacijos pateikimas
1) materialių informacijos šaltinių apie nusikaltimą perkėlimas; 2) materialių informacijos šaltinių apie nusikaltimą maskavimas; 3) materialių ir idealių (žmonių) informacijos šaltinių apie nusikaltimą naikinimas; 4) vengimas atvykti pas tyrėjus; 5) atsisakymas duoti parodymus; 6) nepranešimas apie nusikaltimą.	1) falsifikacija; 2) inscenizavimas; 3) žinoma melagingas pranešimas siekiant nuslėpti nusikaltimą; 4) žinoma melagingi parodymai siekiant nuslėpti nusikaltimą.

Lentelė I. Nusikaltimo slėpimo būdai (pagal A. V. Ovečkina)

perspektyvos¹⁷ apie šią problemą mokslininkas parašė visą skyrių „Nusikaltimo slėpimas kaip pasipriešinimo tyrimui forma“. Šiame veikale mokslininkas nagrinėja vieną pasipriešinimo nusikaltimų tyrimui aspektą – nusikaltimų slėpimo būdų rūšis.

R. S. Belkinas savo knygoje konstatuoja, kad tuo laikotarpiu buvo tik viena išbaigta nusikaltimo slėpimo klasifikacija, pateikta A. V. Ovečkino¹⁸. Joje autorius išskyrė dvi grupes su jiems būdingais būdais. Juos mes pateikiame lentelėje (žr. 1 lentelę).

Kaip matyti, pirmai grupei priskirti būdai, nukreipti į informacijos šaltinius, tačiau be aktyvių veiksmų siekiant keisti jų turinį. Antroje grupėje yra nusikaltimo slėpimo būdai, kuriuose aktyviai keičiamas materialus ir idealus informacijos apie nusikaltimą turinys, siekiant suklaidinti tyrėjus ir nukreipti juos kita tyrimo eiga.

R. S. Belkinas išskiria šiuos nusikaltimų slėpimo būdus: nutylėjimas (neatskleidimas), naikinimas, maskavimas, falsifikavimas, mišrūs būdai (inscenizacija (simuliacija)).

(V. Čelyševos 2017 m. kriminalistikos vadovėlyje paskirta atskira dalis – pasipriešinimas tyrimui ir jo įveikimo būdai, kuriame nagrinėjama pasiprieši-

nimo tyrimui sąvoka, turinys ir subjektai.

Pritartume, kad pasipriešinimas tyrimui yra tyčiniai veiksmai (veiksmų sistema), kurie trukdo nustatyti objektyvią tiesą ir teisėsaugos institucijų darbą atskleidžiant ir tiriant nusikaltimus¹⁹.

Kova su nusikaltimų atskleidimu ir tyrimu yra nusikalstamos veiklos elementas ir turi specifinę struktūrą:

- pasipriešinimą tyrimui vykdančių subjektą;
- pasipriešinimo poveikio objektą;
- pasipriešinimo tikslą ir motyvą;
- pasipriešinimo būdą;
- laiką, vietą, aplinką;
- pasipriešinimo rezultatą.

Mokslininkai išskiria kelias pasipriešinimo raidos fazes²⁰:

Pirmasis etapas (informacijos paieška): 1) nusikalstamo pasikėsningo objekto (dalyko) stebėjimas; 2) nusikalstamų santykių užmezgimas; 3) klaidingo alibi sukūrimas; 4) alegorijos ir užuominos pokalbiose ir susirašinėjimuose, korespondencijoje ir panašiai.

Antrasis etapas (nusikalstamo ketinimo realizavimo sąlygos): 1) nusikalstamų ryšių konspiracija; 2) slėptuvių kūrimas; 3) nusikaltimo maskavimo priemonių ir būdų paruošimas; 4) vietos, laiko ir kitų nusikaltimo sąlygų pasirinkimas; 5) eksperimentų atlikimas siekiant patikrinti tam tikrų veiksmų, kuriuos reikės atlikti nusikaltimo padarymo metu, padarymo galimybę ir panašiai.

Trečiasis etapas (nusikalstamo ketinimo realizavimas): 1) asmenybės lengda; 2) suklustotų dokumentų gamyba ir naudojimas; 3) stebėtojų, asmens sargybinių ir t. t. naudojimas.

Ketvirtasis etapas (nusikalstamos veiklos atlikimas): 1) laikinas nusikalstamos veiklos nutraukimas; 2) pagalba asmenims, esantiems laisvės atėmimo vietose, baudžiamojon atsakomybėn patrauktiems bendrininkams; 3) pasipriešinimas įrodymų panaudojimui, kurie pateko į baudžiamąją bylą; 4) pagalba nusikalstamos grupės giminaičiams.

Pasipriešinimo subjektai gali būti ne tik nusikaltimą padaręs asmuo ir jo bendrininkai, bet ir liudytojai, nukentėjusieji, proceso dalyvių giminaičiai ir ar-
timi žmonės, organizuotų grupių atstovai, korumpuoti pareigūnai, valstybinių

¹⁹ Чельшева, О. В. Криминалистика, 2017. < <http://be5.biz/pravo/k013/1.html>

²⁰ Семенов, В. В. Противодействие расследованию преступлений: методология и практика. Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России. № 4 (28), с. 280–284.

¹⁷ Белкин, Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике. Москва, 1988, с. 211–224.

¹⁸ Овечкин, В. А. Общие положения методики расследования преступлений, скрытых инсценировками. Харьков, 1975, с. 7.

institucijų pareigūnai ir tarnautojai, suinteresuoti bylos baigtimi, nesažiningi advokatai, kiti asmenys (žurnalistai, politikai ir pan.).

Įtariamojo atžvilgiu gali būti naudojamos baudžiamojo proceso priemonės, kurios jam neleis daryti neigiamo poveikio proceso dalyviams. Pavyzdžiui, teismo bylos nagrinėjimo metu įtariamasis liudytojų pagrasino dėl jo duotų parodymų teisme. Po to, kai liudytojas pranešė prokurorui apie grasinimo faktą, prokuroras kreipėsi į teismą prašydamas pakeisti kaltinamajam kordomąją priemonę iš rašytinio pasizadėjimo neišvykti į suėmimą.

Nukentėjusysis dažnai nenori atskleisti nusikaltimo aplinkybių, susijusių su viktimologiniais jo elgesio aspektais. Siekdamas tokio tikslo jis gali daryti neigiamą poveikį liudytojams arba nuryti tam tikras aplinkybes apklausos metu.

Smurto artimoje aplinkoje tyrimo metu vieno iš tėvų buvimas apklausoje gali sukelti dviprasmius nepilnamečio jausmus, dėl ko jis stengsis nuryti vieno iš tėvų veiksmus jo atžvilgiu. Nepalanki psichologinė aplinka sudarys sąlygas pasipriešinimo veiksams atsirasti.

Ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai ar teisėjai, būdami paveikti politinių, aukštesnių vadovų ar siekdami savanaudiškų ar karjeros tikslų, gali inicijuoti korumpuotus sandorius su kitais proceso dalyviais arba siekdami įrodyti savo palankumą vadovybei klastoja įrodymus, taip vykdydami pasipriešinimą teisingam ir objektyviam tyrimui, kurio auka dažniausiai tampa neteislingai baudžiamojon atsakomybėn patrauktas asmuo.

Pasipriešinimui ekonominių nusikaltimų tyrimui paprastai būdinga sudėtinga ir daugialypė sistema kriminaliniui santykiui:

- 1) advokatas – įtariamasis – tyrėjas;
- 2) advokatas – tyrėjas – liudytojas;
- 3) tyrėjas – įtariamasis – ekspertas;
- 4) įtariamasis – advokatas – prokuroras ir kitas.

Dažnai tokiose kriminalizuotų ryšių grandinėse yra tarpininkai (pvz., giminės, įtariamojo draugai), o kartais ir kaip aktyvūs pasipriešinimo tyrimui subjektai yra kiti teisėsaugos institucijų darbuotojai, įskaitant jų vadovus ir valdžios institucijų atstovus²¹.

Lietuvos teisinėje praktikoje dažniausiai pasitaiko situacija, kurioje aktyvius veiksmus pasipriešinant ne tik nusikaltimų tyrimui, bet ir baudžiamosios bylos nagrinėjimui teisme, parodo advokatas, byloje vykstantis gynėjo funkcija.

²¹ Волынский, А. Ф. О способах противодействия расщеплению экономических преступлений. *Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки*. 2013, №4–2, с. 32.

Paprastai tai vertinama kaip prekyba poveikiu arba kyšininkavimas²². Tačiau poveikio proceso subjektams klausimas nėra vien neigiamas ir svarbu suprasti, kad santykiai:

- 1) advokatas – teisėjas ir
- 2) prokuroras – teisėjas

vertinami skirtingai. Advokatų bendruomenėje labai dažnai iškyla klausimas dėl perdėm artimo prokuroro bendradarbiavimo su teisėju. Rungimosi principas baudžiamajame procese numato abiejų šalių paritetą, lygiateisiskumą ir lygias galimybes. Tai reiškia, kad poveikis teisėjui negali vykti nedalyvaujant kitai šaliai. Tačiau Baudžiamojo proceso kodekso teisinės prielaidos sudaro priešingą situaciją. Tai pažymi Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Virgilijaus Kamantausko pareiškimas Nr. 45012/98* prieš Lietuvą: „Teismas pastebi, kad Kodekso 104¹ straipsnis nenustato konkrečios prokuroro pareiškimo nagrinėjimo procedūros, tuo labiau reikalavimo teisėjui prieš priimanč tinkamą sprendimą išklausyti šalis“²³.

Pavyzdinė yra prokuroro pozicija dėl advokato prašymo apklausti liudytojus, kurie patvirtina įtariamojo parodymus, ir liudytojų prašymas dėl to paties advokato atstovavimą įgaliotų atstovų apklausos metu. Prokuroras advokatui raštu pažymėjo: „<...> atstovavimas kitiems asmenims suponuoja pagrįstą manyti, kad toks dalyvavimas atstovų nurodytų liudytojų yra siekis šiuos paveikti ir/ar kitaip padėti įtariamajam kurti gynybines pozicijas ir taip apsunkinti ikiteisminio tyrimo atlikimą. Pažymėtina, kad toks siekis atstovauti liudytojus esant įtariamo asmens advokatu gali būti prielaida vadovaujantis Baudžiamojo proceso kodekso 49 straipsniu prašyti nušalinti advokatą nuo šio ikiteisminio tyrimo.“²⁴ Taigi aktyvūs gynėjo veiksmai ikiteisminio tyrimo metu vertinami kaltintojo kaip pasipriešinimas ikiteisminiam tyrimui. Nors tai visiškai prieštarauja Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintoms gynėjo teisėms: savarankiškai rinkti gynybą reikalingus duomenis, kuriuos gynėjas gali gauti nesinaudodamas procesinėmis prievartos priemonėmis: gauti iš įmonių, įstaigų ir organizacijų bei asmenų gynybą reikalingus dokumentus ir daiktus, kalbėtis su asmenimis apie jiems žinomas įvykio aplinkybes, apžiūrėti ir fotografuoti įvykio vietą, transporto priemones ar kitaip fiksuoti gynybą reikalingą

²² Miškinis, V. Į teisėjų korupcijos skandalą patekęs advokatas suimtas 2 savaitėms, bet ne dėl korupcijos. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktuali/nusikaltimai/naujienos/su-prokuroru-ir-pareigunu-neva-planaves-susidoroti-advokatas-2-savaitoms-59-1106240>>.

²³ EŽTT nutartis byloje Nr. 45012/98 V. Kamantauskas prieš Lietuvą. <http://hr.ejltovs.eu/it/uploads/KAMANTAUŠKAS_2000_nutarimas.pdf>.

²⁴ Baudžiamoji byla Nr. 1-387-1078/19.

informaciją.

Tarp asmenų, tiesiogiai susijusių su nusikaltimų tyrimu, ir kai kurių mokslininkų jau seniai vyrauja nuomonė: gynybos advokatų tikslas yra „sunaikinti baudžiamąją bylą“ bet kokia kaina, įrodyti ne tiesą, bet kad kaltinimas nebuvo nustatytas. Tačiau su šia nuomone negalima sutikti. Nepriklausomai nuo gynybos advokato tikslo, jis gali būti vertinamas tik pagal objektyvius veiksmus. Jei kai kurie advokatų veiksmai nepatenka į teisės aktų ribas, jie turėtų būti laikomi rungimosi principo įgyvendinimu, nors akivaizdu, kad šie teisiniai veiksmai iš tikrųjų yra piktnaudžiavimas teise²⁵.

Taigi, gynyboje veiksmai, kuriais yra sudaromos sąlygos vertinti jo veiksmus, kaip pasipriešinimas ikiteisminiam tyrimui yra atskiras atvejis, iliustruojantis šio klausimo aktualumą kriminalistikos taktikai.

Apibendrinami galime drąsiai teigti, kad mokslininkų pastangos plėtoti pasipriešinimą ikiteisminiam tyrimui ir jo įveikimo taktika, privalo tapti atskira Lietuvos kriminalistikos taktikos struktūros dalimi. Mokslininkų suformuotos pasipriešinimo ikiteisminiam tyrimui rekomendacijos praktikams padėtų praplėsti naudojamų ikiteisminio tyrimo veiksmų ratą siekiant nustatyti tiesą ikiteisminio tyrimo medžiagoje.

Išvados

Rengiant straipsnį buvo keliama hipotezė, kad besikeičiančiame nusikaltimų tyrimo procese būtina kurti trūkdymo (pasipriešinimo) nusikaltimo tyrimui įveikimo taktiką, kuriai pastaruoju metu yra skirta labai mažai dėmesio. Tenka pripažinti, kad ji yra aktuali Lietuvos kriminalistikos mokslui.

Kriminalistikos taktika – savarankiška kriminalistikos mokslo dalis, tyrinėjanti ir rengianti racionalius tyrimo organizavimo, planingo nusikaltimų tyrimo ir efektyvaus tyrimo veiksmų atlikimo bei kryptingo įrodymų rinkimo (aktinių būdus ir rekomendacijas).

Šiuolaikinėje Lietuvos kriminalistikos taktikos struktūroje nėra pasipriešinimo ikiteisminiam tyrimui ir jo įveikimo taktikos dalies.

Pasipriešinimas ikiteisminiam tyrimui yra tyčiniai veiksmai (veiksmų sistema), trukdantys nustatyti objektyvią tiesą ir teisėsaugos institucijų darbą atskleidžiant ir tiriant nusikaltimus.

²⁵ Малышкин, П. В. Понятие и сущность противодействия расследованию преступлений со стороны адвоката-защитника. *Мир науки и образования*. 2015, № 4. <<https://cyberleninka.ru/article/v/ponyatie-i-suschnost-protivodeystviya-rassledovaniyu-prestupleniy-so-storony-advokata-zaschitnika>>.

Pasipriešinimo įveikimo taktika yra aktuali ir teisminiam bylos nagrinėjimui.

Pasipriešinimas ikiteisminiam tyrimui turi savo struktūrą ir etapus.

Advokatas (gynybas baudžiamojoje byloje) yra tik vienas subjektų, kuris dalyvaudamas baudžiamajame procese ir naudodamasis savo teisėmis gali peržengti rungimosi principo įgyvendinimo ribas.

OBSTRUCTION OF CRIME INVESTIGATION: PROCEDURAL AND TACTICAL ASPECTS

Burda Ryšardas

Summary

In criminal science, it is common for scientific investigators to state the attitude of a person investigating crimes to the interpretation of publicly dangerous acts and the state's reaction to the negative actions of individuals. In general, scientists usually reflect the attitude of prosecutors in criminal proceedings to procedural or investigative actions. As a result, it is sometimes said that forensic science "serves" criminal proceedings and the latter is intended to pursue criminal law objectives. However, does a forensic tactic is obliged to investigate only the aspects related to pre-trial investigation officers, prosecutors, pre-trial judges, court actions to disclose or investigate criminal offenses. Not enough attention is paid to the actions of the participant in the process to oppose the determination of truth in criminal proceedings.

In this article, we will look at the various aspects of interference or resistance to criminal proceedings and the conduct of investigators.

In the article, we will investigate the hypothesis, that it is necessary to develop a tactic of interference (resistance) in the investigation of crime, which has recently received very little attention in the changing crime investigation process.

Criminalistics tactics – an independent part of forensic science, researching and preparing rational tactical methods and recommendations for organizing research, conducting investigative crimes and conducting effective investigations for purposeful gathering of evidence.

There is no part of the tactics of resistance to pre-trial investigation and its overcoming in the modern structure of Lithuanian forensic tactics.

Resistance to pre-trial investigation is a deliberate action (system of actions).

that prevents the establishment of objective truth and the work of law enforcement agencies in detecting and investigating crimes.

Resistance tactics are also relevant to judicial litigation.

Resistance to pre-trial investigation has its structure and stages.

A lawyer (a criminal defense counsel) is only one of the subjects who may go beyond the limits of the adversarial principle when participating in criminal proceedings and exercising their rights.

Key words: criminal procedure, tactics of criminalistics, false testimony, obstruction for investigation.

PROCEDŪRINIO TEISINGUMO ASPEKTAI TIRIANT NUSIKALSTAMAS VEIKAS TEISME

Girdauskas Mindaugas

Lietuvos teisės instituto Baudžiamosios justicijos tyrimų skyriaus tyrėjas

Ankštoji g. 1A, LT-01109 Vilnius, Lietuva

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus vyriausiasis patarėjas

Gynėjų g. 6, LT-01109 Vilnius, Lietuva

el. p. <m.girdauskas@lat.lt>

Santrauka

Baudžiamajame procese tiek atliekant išteisininį tyrimą, tiek teisminiame nagrinėjime, turi būti išsamiai ištirtos visos bylai teisingai išspręsti reikšmingos galimai padarytos nusikalstamos veikos aplinkybės. Šių aplinkybių tyrimo kryptys priklauso ir nuo šios veikos kvalifikavimo. Šiame straipsnyje atskleidžiami procedūrinio teisingumo standartai, kurių svarbu laikytis tais atvejais, kai keičiamas kaltinime nurodytos nusikalstamos veikos kvalifikavimas. Analizuojami atvejai, kuomet proceso dalyviai turėtų būti iš anksto įspėjami apie tai, kad nuosprendžiu kaltinamasis gali būti pripažintas kaltu pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, ir sudaromos papildomos galimybės pasirengti gynybai, pateikti naujus įrodymus bei argumentus, o tokių procedūrinių standartų nesilaikymas pripažintinas esminių baudžiamojo proceso pažeidimu, dėl kurio teismo nuosprendis ir tuo pačiu inkriminuojamos nusikalstamos veikos tyrimo teisme rezultatai turi būti nepripažįstami teisėtais, teisminis įrodymų tyrimas turi būti atliekamas iš naujo. Pateikiami siūlymai dėl procedūrinių standartų įtvirtinimo teisės aktuose ir aiškinimo teismų praktikoje.

Straipsnyje sisteminiu ir lyginamuoju metodais tiriama Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, Europos Sąjungos ir kitų tarptautinės teisės aktų nuostatos, jas atskleidžianti Europos Žmogaus Teisių Teismo ir kitų tarptautinių institucijų jurisprudencija, Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Baudžiamojo proceso kodekso nuostatos, Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija, Lietuvos ir kitų valstybių mokslininkų darbai.

Pagrindinės sąvokos: teisingumas, teismas, nusikalstamų veikų tyrimas, procedūrinio teisingumo standartai.